

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗМІСТУ ст. 263-1 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

PECULIARITIES OF CRIMINAL CONTENT OF art. 263-1 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

Шапченко С.Д.,

кандидат юридичних наук,

професор кафедри кримінального права та кримінології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Вербановський В.В.,

студент

юридичного факультету

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Стаття присвячена аналізу особливостей кримінально-правового змісту ст. 263-1 Кримінального кодексу України. З'ясовано окремі аспекти та проблемні моменти, що стосуються кримінально-правової характеристики ст. 263-1 КК, через зіставлення з попередньою та останньою редакціями ст. 263 КК. Сформульовано на основі цього окремі висновки та пропозиції.

Ключові слова: вогнепальна зброя, бойові припаси, вибухові речовини, вибухові пристрої, незаконне виготовлення, незаконна переробка, незаконний ремонт.

Статья посвящена анализу особенностей уголовно-правового содержания ст. 263-1 Уголовного кодекса Украины. Выявлены отдельные аспекты и проблемные моменты, касающиеся уголовно-правовой характеристики ст. 263-1 УК, через сопоставление с предыдущей и последней редакцией ст. 263 УК. Сформулированы на основе этого отдельные выводы и предложения.

Ключевые слова: огнестрельное оружие, боевые припасы, взрывчатые вещества, взрывные устройства, незаконное изготовление, незаконная переработка, незаконный ремонт.

The article is devoted to the analysis of the criminal content of art. 263-1 of the Criminal Code of Ukraine. As well separate aspects and issues relating to description of art. 263-1 of the Criminal Code, from the criminal point of view have been figured out in the article, through the comparison with the former and the last edition of art. 263 of the Criminal code. In conclusion, the article contains some opinions and suggestions based on the analysis of represented material.

Key words: fire-arms, ammunition, explosives, explosive devices, illegal producing, illegal processing, illegal repair.

Постановка проблеми. Актуальність теми дослідження зумовлена неоднозначністю та неповнотою правового регулювання незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями. Це пов'язано, зокрема, із внесенням змін до Кримінального кодексу України (далі – КК) згідно з Законом № 5064-VI (5064-17) від 05.07.2012 року. На ці зміни правозастосовна практика і теорія кримінального права в повній мірі ще не відреагували. Відповідно, при вирішенні питання про кримінальну відповідальність за незаконне поводження зі зброєю стало проблематичним застосування окремих положень постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами» № 3 від 26.04.2002 року, а також деяких інших постанов та використання положень науково-практичних коментарів, підручників.

Метою даної роботи є дослідження особливостей складів злочинів, передбачених ст. 263-1 КК України. Враховуючи дефіцит джерел, для досягнення поставленої мети слід виконати такі завдання: охарактеризувати основний склад злочину, передбаченого ст. 263-1 КК, та його кваліфіковані види, з'ясувавши

при цьому окремі проблемні моменти через призму порівняння попередньої та чинної редакції ст. 263 і ст. 263-1 КК; сформулювати на цій основі конкретні висновки та пропозиції по удосконаленню чинного законодавства, що стосується кримінальної відповідальності за незаконне поводження зі зброєю та практики його застосування.

Стан дослідження. Питання кримінально-правової характеристики та кваліфікації незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами і вибуховими речовинами розглядалися багатьма науковцями. Ці питання висвітлювали у своїх роботах відомі дослідники: П.П. Андрушко, В.В. Башилов, Ю.В. Баулін, І.І. Бікеєв, П.Д. Білечук, Р.Л. Козаченко, В.С. Комісаров, Д.А. Корецький, Н.Ф. Кузнецова, А.П. Литвин, В.Д. Малков, П.С. Матишевський, О.Є. Михальчук, С.А. Невський, М.І. Панов, М.С. Пестун, В.І. Рибачук, В.П. Тихий, О.М. Сарнавський, М.Г. Пінчук та інші.

Виклад основного матеріалу. Характеризуючи внесені Законом № 5064-VI (5064-17) від 05.07.2012 року зміни до КК, слід зазначити, що в ньому було викладено в новій редакції ст. 263 та з'явилась нова ст. 263-1, в останній законодавець передбачає відповідальність за незаконне виготовлення, ремонт вогнепальної зброї та незаконне виготовлення бойових припасів, вибухових речовин і вибухових пристроїв.

Крім цього, новелами у статті 263-1 КК є положення щодо відповідальності за незаконну переробку вогнепальної зброї, та поява кваліфікованих складів злочину. Злочини, передбачені ч. 1 ст. 263 та ч. 1, 2 ст. 263-1 КК України, з урахуванням караності (санкція, за їх вчинення передбачена у вигляді позбавлення волі на строк від трьох до семи років) відносяться тепер до категорії тяжких злочинів, а дії, передбачені ч. 3 ст. 263-1 КК, як кваліфікований склад злочину – до категорії особливо тяжких злочинів.

Враховуючи характер внесених змін, вважаємо допустимим посилення на деякі положення постанов ПВСУ, науково-практичних коментарів та підручників, стосовно різновиду дій чи предметів, а також щодо загальних понять, ознак та характеристик складів злочинів, передбачених ст. 263-1 КК, застосування їх «за аналогією». Щодо аналізу нових положень ст. 263 та ст. 263-1 КК, слід виходити із вироблених в науці кримінального права загально-теоретичних орієнтирів.

Що стосується *особливостей складів злочинів, передбачених ст. 263-1 КК*, то ці особливості проявляються в наступному:

1. Набуває нового змісту *предмет злочину*. Виходячи з положень п. 3 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами» № 3 від 26.04.2002 року (далі – постанова ПВСУ № 3), основною характерною ознакою предметів вказаного злочину є їх призначення – ураження живої цілі, знищення чи пошкодження оточуючого середовища. Вони можуть бути як саморобними, так і виготовленими промисловим способом [1, с. 2-9].

Предмети злочину, передбаченого ст. 263-1 КК, перераховані в диспозиції частини першої даної статті. Такими предметами є:

- а) вогнепальна зброя;
- б) бойові припаси;
- в) вибухові речовини;
- г) вибухові пристрої.

Вогнепальною вважається зброя, у якій снаряд (куля, шрот тощо) приводиться в рух миттєвим звільненням хімічної енергії заряду (пороху або іншої пальної суміші). Відповідно до п. 8. 2 Інструкції «Про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та зазначених патронів, а також боєприпасів до зброї та вибухових матеріалів» затвердженій Наказом МВС України № 622 від 21.08.1998 року (далі – Інструкція), *вогнепальна зброя* – це усі види бойової, спортивної, нарізної мисливської зброї як серійно виготовленої, так і саморобної чи переробленої, для проведення пострілу з якої використовується сила тиску газів, що утворюється при згоранні вибухової речовини (пороху або інших спеціальних горючих

сумішей). Зокрема, до вогнепальної зброї належать пістолети, револьвери, гвинтівки, карабіни, автомати, кулемети, мисливські карабіни, комбіновані рушниці, що мають нарізні з гладкими і нарізні стволи [1, с. 2-9; 2].

Оскільки ст. 263-1 КК, на відміну від ст. 263 КК, не передбачає застереження, відповідно до якого гладкоствольна мисливська зброя виключалась з предметів даного злочину, абсолютно правомірно відносити до предмету злочину, передбаченого ст. 263-1 КК, також і гладкоствольну мисливську зброю, до якої, відповідно, належать гладкоствольна рушниця, гладкоствольні рушниці із свердловиною «парадокс» з нарізами 100-140 мм на початку або у кінці ствола, мисливські рушниці з свердловиною «сюпра», комбіновані рушниці та мисливські малокаліберні гвинтівки (п. 8. 8 Інструкції) [2].

Враховуючи те, що внесені зміни не торкнулись інших предметів злочину, для визначення *бойових припасів, вибухових речовин та вибухових пристроїв* допустимим є використання відповідних положень Закону України «Про державну підтримку підприємств, науково-дослідних інститутів і організацій, які розробляють і виготовляють боєприпаси, їх елементи та вироби спецхімії» від 21 вересня 2000 року [3], Закону України «Про поводження з вибуховими матеріалами промислового призначення» від 23 грудня 2004 року № 2288-IV [4], Інструкції, постанови ПВСУ № 3 тощо.

2. *Об'єктивна сторона основного складу злочину*, передбаченого ч. 1 ст. 263-1 КК, включає в себе вчинення таких дій щодо вказаних предметів: 1) виготовлення; 2) переробка (лише щодо вогнепальної зброї); 3) ремонт (лише щодо вогнепальної зброї). Перелічені дії утворюють склад злочину, передбаченого ст. 263-1 КК, у випадках, коли вони є незаконними, тобто вчиненими без відповідного дозволу. У ч. 1 ст. 263-1 КК встановлюється кримінальна відповідальність за незаконну переробку вогнепальної зброї. Крім того, гладкоствольна мисливська зброя, як різновид вогнепальної зброї, стає предметом усіх інших перерахованих в ч. 1 ст. 263-1 КК дій, тим самим відбувається криміналізація таких різновидів дій, як: «незаконне виготовлення гладкоствольної мисливської зброї», «незаконна переробка гладкоствольної мисливської зброї», «незаконний ремонт гладкоствольної мисливської зброї».

Відповідно до п. 13 постанови ПВСУ № 3, під *незаконним виготовленням* вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв потрібно розуміти умисні, вчинені без передбаченого законом дозволу дії по їх створенню чи переробленню, внаслідок чого вони набувають відповідних характерних властивостей. Такими діями, зокрема, є перероблення ракетниці, стартового, будівельного, газового пістолета, інших пристроїв, пристосованих для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, у зброю, придатну до стрільби, або перероблення мисливської (у тому числі гладкоствольної) рушниці – в

обріз, виготовлення вибухових речовин, вибухових пристроїв чи боеприпасів з використанням будь-яких компонентів, які самі по собі не є вибухівкою, але внаслідок цих дій набувають здатності до вибуху, тощо [1, с. 2-9].

Ці положення постанови ПВСУ № 3 були прийняті для тлумачення відповідних положень ст. 263 КК у попередній редакції і, враховуючи її зміст, були правильними. Внесення ж змін до КК Законом № 5064-VI (5064-17) від 05.07.2012 року, фактично, унеможливило застосування вказаних положень зазначеної вище постанови ПВСУ. Це пов'язано, насамперед, з тим, що в постанові ПВСУ № 3 фактично не розмежовуються «виготовлення» та «переробка»; «переробка» тлумачиться як один із різновидів «виготовлення», що робить проблематичною кваліфікацію відповідних дій. Вирішення питання розмежування «виготовлення» та «переробки» в межах змісту ст. 263-1 КК, як видається, має впливати із такого: при виготовленні, предмет набуває якісно нових, невластивих йому до цього ознак та характеристик, змінюється його призначення та сфера застосування, а при переробці відбувається зміна вже властивих предмету ознак та характеристик, їх посилення, збільшення (вбивчої сили, дальності пострілу, початкової швидкості польоту кулі тощо). На підтвердження цієї позиції, слід зазначити, що тлумачні словники української мови, під терміном «переробка» визначають перетворення чого-небудь на щось інше, надання чому-небудь нового, зміненого вигляду, піддавання обробці, а під терміном «виготовлення» – створення, складання чого-небудь, що не існувало до цього моменту. Таким чином, дії щодо перероблення ракетниці, стартового, будівельного, газового пістолета, інших пристроїв, пристосованих для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, у зброю, придатну до стрільби, виготовлення вибухових речовин, вибухових пристроїв чи боеприпасів з використанням будь-яких компонентів, які самі по собі не є вибухівкою, але внаслідок цих дій набувають здатності до вибуху, слід кваліфікувати як *незаконне виготовлення* (про що і йдеться в п. 13 постанови ПВСУ № 3), а перероблення мисливської (у тому числі гладкоствольної) рушниці в обріз чи, наприклад, встановлення на будь-яку іншу вогнепальну зброю оптичного прицілу, слід кваліфікувати як *незаконну переробку*.

Ремонт вогнепальної зброї (в тому числі гладкоствольної мисливської), бойових припасів або вибухових пристроїв – це таке відновлення характерних властивостей зазначених предметів шляхом заміни або реставрації зношених чи непридатних з інших причин частин, механізмів, усунення дефектів, поломок чи пошкоджень, налагодження нормального функціонування різних частин і механізмів, внаслідок якого ці предмети стають придатними до використання за цільовим призначенням [1, с. 2-9].

Порівняно з попередньою редакцією статті 263 КК, чинні ст. 263 та ст. 263-1 КК не передбачають кримінальної відповідальності за дії у виді ремон-

ту бойових припасів, вибухових пристроїв та вибухових речовин, а отже, вчинення цих дій тепер не є злочином, тобто відбулась їх декриміналізація. Така декриміналізація, особливо в частині ремонту вибухових пристроїв, видається необґрунтованою. Не зрозуміло, чому законодавець вважає, що неможливо здійснити ремонт вибухового пристрою чи, можливо, не вважає дані дії достатньо суспільно небезпечними. Не виключено, що дану дію законодавець розуміє або включає до поняття «незаконного виготовлення», однак це є некоректним і, в будь-якому разі, на нормативному рівні поки що не закріплено.

На нашу думку, злочин, передбачений ч. 1 ст. 263-1 КК, за особливостями конструкції об'єктивної сторони є формально-матеріальним. Відповідно, для дій у виді незаконного виготовлення та переробки моментом закінчення буде визнаватися настання наслідків у вигляді появи вже виготовленого або переробленого предмету (матеріальний склад), а для дії у виді ремонту настання наслідків не матиме значення (формальний склад); дії щодо ремонту повинні визнаватися закінченим злочином з моменту початку вчинення таких дій, які спрямовані на відновлення властивостей предметів злочину, передбаченого ст. 263-1 КК. Таким чином, для визнання такої дії закінченою матиме значення лише сам факт ремонтування предмету.

3. *Суб'єктивна сторона складу злочину*, передбаченого ч. 1 ст. 263-1 КК, характеризується умисною виною. Вид умислу – прямий. Це означає, що при незаконних виготовленні та переробці особа повинна усвідомлювати суспільно небезпечний характер свого діяння і передбачати, що внаслідок таких дій буде створено новий «предмет» або він набуде нових властивостей. При здійсненні ремонту особа повинна усвідомлювати суспільно небезпечний характер своїх дій і бажати їх вчинити. Мотив і мета злочину не є обов'язковими елементами суб'єктивної сторони складу даного злочину і не впливають на його кваліфікацію.

4. В новій ст. 263-1 КК з'являються *кваліфіковані склади злочину* по відношенню до основного ЮСЗ:

1) Ч. 2 ст. 263-1 КК передбачає вчинення злочину повторно або за попередньою змовою групою осіб. Тим самим відбувається диференціація кримінальної відповідальності за вчинення дій, передбачених у ч. 1 ст. 263-1 КК, з урахуванням вказаних у частині другій ознак.

2) Ч. 3 ст. 263-1 КК передбачає вчинення злочину організованою групою. В цьому випадку відбувається диференціація кримінальної відповідальності за вчинення дій, передбачених у ч. 1 чи ч. 2 ст. 263-1 КК, з урахуванням ознаки «вчинення організованою групою», встановлення більш суворої санкції – позбавлення волі на строк від 8 до 12 років.

Оскільки попередня редакція ст. 263 КК взагалі не передбачала жодної з названих вище ознак, то, відповідно, вказані в ній дії, вчинені повторно, за попередньою змовою групою осіб або організованою групою кваліфікувались за ч. 1 ст. 263 КК і за них передбачалось покарання у виді позбавлення волі

на строк від 2 до 5 років. Тому дії, які до внесення змін Законом № 5064-VI (5064-17) від 05.07.2012 року були передбачені ч. 1 ст. 263 КК, а після – передбачаються однією із частин ст. 263-1 КК, у разі їх вчинення до набрання чинності цим Законом, повинні кваліфікуватись за ч. 1 ст. 263 КК в її попередній редакції.

Зміст ознак «вчинення за попередньою змовою групою осіб» та «вчинення організованою групою», в принципі, традиційний і відповідає положенням ст. 28 КК. Водночас серйозні проблеми виникають щодо розуміння змісту повторності в межах ч. 2 ст. 263-1 КК. Ці проблеми пов'язані зі зворотною дією цього Закону у часі і потребують, на наш погляд, окремого спеціального дослідження.

Висновки. Враховуючи все зазначене, можна зробити загальний висновок: внесені Законом № 5064-VI (5064-17) від 05.07.2012 року зміни містять ряд позитивних моментів, водночас окремі з положень є недостатньо продуманими та не до кінця обґрунтованими. Про це свідчать відмічені вище вади окремих положень ст. 263-1 КК, а також деякі проблеми, що виникли внаслідок внесення змін до ст. 263 КК.

Позитивним моментом є криміналізація окремих різновидів дій, предметом яких є гладкоствольна мисливська зброя. В даному випадку ми виходимо з того, що призначення і тип зброї великого значення не мають, оскільки за своїми властивостями гладкоствольна мисливська зброя є не менш небезпечною, ніж деякі інші типи вогнепальної зброї. Тому, на наш погляд, слід включити гладкоствольну мисливську зброю і до предмету злочину, передбаченого ч. 1 ст. 263 КК.

Також позитивним моментом внесених Законом № 5064-VI змін до КК, на нашу думку, є виокремлення кваліфікованих складів злочину ч. 2, 3 ст. 263-1 КК. Це підкреслює небезпечність даного роду дій та забезпечує диференційований підхід до охорони правовідносин, що є об'єктом цього злочину. Виходячи з цього, обґрунтованим було б виділення подібних кваліфікованих складів і у ст. 263 КК.

Що стосується вад, вважаємо за необхідне звернути увагу на наступне.

Ми притримуємось тієї позиції, що необхідно використовувати єдині підходи законодавчої техніки при формулюванні назв та диспозицій «однотипних» статей. В ст. 263-1 КК спостерігається чітка конкретика та повна відповідність назви та диспозицій, а в ст. 263 КК така конкретика відсутня. І хоча немає якихось законодавчо закріплених правил для цього, однак не повинно бути і розбіжностей.

До того ж, на нашу думку, дії, передбачені ч. 2 ст. 263 КК («незаконне поводження з холодною зброєю»), мають бути виокремлені в окрему статтю, можливо з виділенням основного і кваліфікованого складів злочинів по типу ст. 263-1 КК, оскільки різновиди дій і предмети (вогнепальна та холодна зброя) є досить різними та мають різний ступінь небезпеки для охоронюваних законом відносин.

Зазначимо, що ст. 263 та ст. 263-1 КК потребують подальшого вдосконалення, зокрема, з урахуванням зроблених вище висновків і пропозицій. Крім того, необхідним є надання роз'яснень з приводу застосування положень цих статей Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних та кримінальних справ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами : постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002р. № 3 //Вісник Верховного Суду України. – 2002. – № 4 (32). – С. 2–9.
2. Про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та зазначених патронів, а також боєприпасів до зброї та вибухових матеріалів : Інструкція, затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України від 21 серпня 1998 року № 622 з наступними змінами [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98/conv>.
3. Про державну підтримку підприємств, науково-дослідних інститутів і організацій, які розробляють і виготовляють боєприпаси, їх елементи та вироби спец хімії : Закон України від 21 вересня 2000 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1991-14>.
4. Про поводження з вибуховими матеріалами промислового призначення : Закон України від 23 грудня 2004 року № 2288-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2288-15>.
5. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 2 / за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна / 5-те видання, доповнене. – Х. : Право, 2013. – 1416 с.
6. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. – 4-те вид., переробл. та доповн. / Відп. за ред. С.С. Яценко. – К. : А.С.К., 2005. – 848 с.
7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – 9-те видання, переробл. та доповн. – К. : Юридична думка, 2012. – 1316 с.